

Prie žuvusiųjų fotografijų degė atminimo žvakės.

Laisvės gynėjai pagerbti koncertu

Sausio 13-osios vakarą Šiaulių Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bažnyčioje po šv. Mišių vyko koncertas „Laisvės gynėjų diena 35“.

Į atminimo vakaro dalyvius iš nuotraukų žvelgė žuvę didvyriai – prie kiekvienos fotografijos degė žvakė.

Laisvės gynėjų pavardes perskaitė Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo parapijos klebonas Gintaras Antanas Jonikas.

Šiaulių miesto simfoninio orkestro „Camerata Solaris“ styginių grupė atliko M. K. Čiurlionio Styginių kvartetą c-moll (Vilhelmo Čepinskio autorinė aranžuotė orkestrui). Koncertui dirigavo V. Čepinskis.

„Šiaulių krašto“ inf.

Albumą apie Joną Žemaitį-Vytautą

Istorikas dr. Darius Juodis vyriausiojo partizanų vado Jono Žemaičio-Vytauto biografiją (1909–1954) papasakojo pasitelkęs fotografijas – išleido albumą „Partizanų Vytautas. Jono Žemaičio-Vytauto gyvenimo ir atminties vaizdai“. Karininko gyvenimas susijęs ir su Šiauliais – čia ilgai gyveno jo sūnus Laimutis.

Živilė KAVALIAUSKAITĖ
zivile@skrastas.lt

Kiekviena nuotrauka – atskira istorija

Knygos pristatymas vyko Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešojoje bibliotekoje, minint Laisvės gynėjų dieną.

„Mano idėja – istorija, biografija, papasakota per nuotraukas“, – sakė D. Juodis. Didžioji dalis nuotraukų albume publikuojama pirmą kartą.

Viena iš priežasčių, paskatintusių istoriką sudaryti albumą, buvo maždaug prieš trisdešimt metų išgirstas neteisingas pasakymas, kad J. Žemaitis, būdamas partizanų, nesifotografavo.

„Šiuo albumu paneigiu šią mintį. Slapyvardžius jis dažnai keitė, konspiracijos laikėsi, laiškų nepasirašinėjo, bet fotografavosi nemažai, tik ne visos nuotraukos išliko. Pavyzdžiui, kai 1949 metais buvo pasirašyta Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Deklaracija, ta proga partizanai fotografavosi Minaičių kaimo apylinkėse. Partizanų laiškuose minima, kad nuotraukos atiduotos ryškinti, bet jų likimas nežinomas. Ar jos buvo padarytos, ar buvo paslėptos – pėdsakai dingę. Nors konspiracijai tai yra visiškai kenksminga, bet partizanai save įsiamžino“, – sakė D. Juodis.

Istorikas atkreipė dėmesį, kad partizanų nuotraukų yra net daugiau nei sovietų aktyvo.

„Žinoma, bet kuris žvalgybininkas sakytų, kaip tu gali save identifikuoti, buvo laiko klausimas, kada tos nuotraukos pateks į saugumo rankas – po savaitės, mėnesio, po metų. Mano manymu, priežastis – atminties išsaugojimo klausimas. Žmogus supranta, kad neišvengiamai žus, save įamžinęs jis perduoda artimiesiems; kaimy-

nams, kad išsaugotų. Norėjo, kad atmintis apie save liktų ateičiai.“

Viena iš knygoje publikuojamų partizanų nuotraukų yra itin populiari, žinomas ne vienas jos egzempliorius, dabar saugomas keliose atminties institucijose. Fotografija rasta net Aukštaitijoje – nuvežta Žemaitijos partizanų. D. Juodis sako, kad ši nuotrauka tarsi skirta platinti – kaip atvirukas.

Po kiekviena nuotrauka slepiasi dar viena istorija – kaip ji išsaugota, kaip rasta.

Pavyzdžiui, Jurbarko rajone Vakarų Lietuvos srities partizanų štabo nuotraukas nuo sudeginimo neabejingas žmogus išgelbėjo paskutinę akimirka. Nuotraukas rado nauji sodybės savininkai, o ankstesnis šeimininkas, buvęs ryšininkas, 90-ųjų nesulaukė. Tarp išgelbėtų nuotraukų buvo ir vienintelis žinomas egzempliorius, kuriame įamžintas ir J. Žemaitis.

Ne vienoje fonduose saugomoje nuotraukoje J. Žemaitis buvo

Istorikas dr. Darius Juodis Jono Žemaičio-Vytauto istoriją papasakojo pasitelkęs nuotraukas.

nurodytas kaip neatpažintas asmuo – D. Juodis jam sugrąžino tapatybę.

Viena iš nuotraukų, kurioje J. Žemaitis nufotografuotas Pa-

ryžiuje (1936–1938 metais jis mokėsi Fontenblo artilerijos mokykloje Prancūzijoje), buvo atsidūrusi Australijoje.

Istorikas dėkojo šiauliečiams: buvusiam tremtiniui Valentinui Kemėšui ir muzikui, pianistui, kolekcininkui Ariui Ivaškevičiui, dokumentais ir nuotraukomis prisidėjusiems prie naujojo leidinio.

V. Kemėšis pasidalijo partizanų apdovanojimo lapais, pasirašytais Tyliaus – tai vienas iš J. Žemaičio slapyvardžių partizanaujant. Iki tol, pasak D. Juodžio, archyvas neturėjo tokio dokumento.

Šiuos lapus išsaugojo V. Kemėšio uošvė Aldona, partizano Juozo Burnicko žmona, mirusi 2000 metais.

„Gal 10 metų praėjo, kol vieną kartą žmona ėmėsi nuodugnai apžiūrinėti mamos daiktus ir staiga man atneša du perlenktus lapus. Vieną atverčiame, žiūrime, apdovanojimo lapas su Tyliaus parašu. Darius man padėjo

iššifruoti, kad čia tikrai yra Jono Žemaičio slapyvardis. Antras pažymėjimas buvo jo bendražygio M. Kliausius-Tautvydo, joniškietis. J. Burnickas žuvo 1945 metais, M. Kliausius gal po metų, jis buvo būrio vadas, o J. Burnickas – būrio vado pavaduotojas. Kai buvo reorganizuota Kėstučio apygarda ir įsikūrė Prisikėlimo apygarda, buvęs Kėstučio apygardos vadas J. Žemaitis tvarkė dokumentus ir parašė apdovanojimo lapus žuvusiems partizanams ir kažkokiu keliu kažkas juos perdavė J. Burnicko našlei“, – sakė V. Kemėšis.

A. Burnickienė nei dukrai, nei žentui nebuvo užsiminusi, kad turi tokius dokumentus – V. Kemėšis svarsto, gal ir pati buvo pamiršusi.

Pasak D. Juodžio, dažnai žmonės sąmoningai nepasakodavo tokių dalykų net savo artimiesiems, vaikams – kad neiškalbėtų. Konspiracijos laikytasi net savo šeimose.

Nemažai nuotraukų su Jono Žemaičio atvaizdu išliko iš Karo mokyklos metų.

Rolando Parafinavičiaus nuotraukose – 1991-ųjų sausis

Rolandas Parafinavičius pristatė parodą ir dalijosi prisiminimais.

Laisvės gynėjų dieną, minint 1991 metų sausio įvykių 35-metį, Šiaulių kamerinėje salėje „Polifonija“ vyko renginys „Atminties šviesoje“ – atidaryta šiauliečio fotografo Rolando Parafinavičiaus nuotraukų paroda.

Parodoje, atspindinčioje 1991 metų sausio įvykius Šiauliuose ir Vilniuje, eksponuojamos 35 fotografijos. Tapybos darba, liu-

dijantį minėtą laikmetį, pristatė dailininkas Sigitas Prancuitis.

Atminimo vakarą prisiminimais apie lemtingus istorinius įvykius dalijosi R. Parafinavičius, S. Prancuitis, Alfredas Vilibikas, Vilmantas Dambrauskas, Nijolė Saimininkienė, Laimontas Dinius.

„Šiaulių krašto“ inf.

Atminimo kryžius prie televizijos bokšto Vilniuje.

pildė ir šiauliečiai

Jei ne A. Ivaškevičius, albume nebūtų buvę tiek nuotraukų iš J. Žemaičio prieškarinio gyvenimo, ypač karo mokyklos laikų.

„Kai tapau kolekcininku, tai buvo gal prieš 40 metų, susipažinau Šiauliuose su vienu žmogumi, jis ateidavo pas mane į namus, mes gerdavome arbatą, kalbėdavome apie kolekcijas ir tik kai jis 2008 metais mirė, sužinojau, kad tai buvo generolo Žemaičio sūnus Laimutis, – sakė A. Ivaškevičius. – Man dabar skaudu, kad to nežinojau – jis tiesiog buvo be galo kuklus žmogus. Iš jo nuotraukų aš negavau – tai buvo visai kitos istorijos.“ L. Žemaitis buvo filatelistas.

Viena iš albume publikuojamų nuotraukų 1939 metais daryta Šiauliuose, Pakluonių gatvėje (dabar A. J. Greimo). Nors priedaše įvardytas tik J. Žemaitis, kitus šioje nuotraukoje įamžintus asmenis istorikui įvardijo susitikime dalyvavusių šiaulietė – tolimą J. Žemaičio giminaitė. Nuotraukoje buvo nufotografuota ir jos mama.

Istorikas stabtelėjo ties ikikarine J. Žemaičio šeimos nuotrauka – iš visų albume publikuotų fotografijų šiuo metu gyvos tik dvi tuomet įamžintos mergaitės – J. Žemaičio sesers Kotrynos dukros. Aušrai Marijai Vilkienei iš Kauno pernai sukako 90 metų, jaunesnioji Rūta Katrina Juškaitė, ilgus metus dirbusi gydytoja Kelmėje, gyvena Tytuvėnuose (Kelmės r.).

„Visų kitų asmenų, kurie albume žiūri į skaitytoją, jau seniai nėra. Tokias knygas vadina žvilgsniai iš praeities. Jie užfiksuoti, jie į mus žiūri, bet jų jau nepaklausime, kaip atsirado nuotrauka, galimi tik vieni ar kiti spėjimai“, – sakė istorikas.

Knygoje neapsiribojama vien J. Žemaičiu, yra ir jo giminių, pažįstamų, draugų ratas, žmonės, kurie jį supo, ypač partizanavimo laikais.

Pasak istoriko, iš J. Žemaičio kurso partizanais tapo dviese, kitas asmuo – Petras Ulčinas, Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės vadas.

„Karininkija tarp Lietuvos partizanų buvo labai retas atvejis. Karininkas – baigęs karo mokyklą. Mano skaičiavimais, Lietuvos partizanų gretose buvo apie 115

buvusių Lietuvos kariuomenės karininkų, didžioji dalis – leitenantai. Kapitonas, kaip J. Žemaitis, buvo daug retesnis atvejis. Tarp partizanų buvo daug atsargos karininkų, dažniausiai tai būvę kaimo mokytojai.“

Paskutinė knygos dalis skirta J. Žemaičiui įamžinti įvairiose Lietuvos vietose – autorius atrinko svarbiausius objektus.

Sūnus – kuklumo pavyzdys

Po susitikimo D. Juodis atsakė į „Šiaulių krašto“ klausimus.

– Kiek iš viso žinoma nuotraukų su J. Žemaičio atvaizdu?

– Tarpukario dešimtys išliko, grupinės, portretinės. Man žinomų partizanų nuotraukų yra aštuonios – pradedant nuo 1946 metų. Logiškai maštant, jų buvo daugiau.

– Kada pradėjote domėtis būtent J. Žemaičio nuotraukomis?

– Pirmoji nuotrauka man tiesiogiai į rankas papuolė apie 2010 metus – įsigijau viename Kauno

knygyne. Tada dar nebuvo planų kažką su ja daryti. Žinoma, aš ne pirmas, kuris parodo istoriją per nuotraukas, pasaulyje tokių pavyzdžių, kai asmenybių gyvenimas pasakojamas per nuotraukas, yra daugybė, aš nesu novatorius. Intensyviau dirbti pradėjau karantino metais, atsirado daugiau kryptingumo, ieškojimo, kas ir kur.

– Kokios buvo naujausios, dar nematytos, J. Žemaičio nuotraukos?

– Iš tarpukario metų. Arijus Ivaškevičius man pateikė Karo mokyklos nuotraukų, kur Jonas Žemaitis buvo atradimas. Ir ne viena, o daug nuotraukų.

Kiekviena nuotrauka yra atradimas. Žmonės, kuriems jos priklausė, kam jos dedikuotos, žuvo lageriuose. Pavyzdžiui, S. Zablockis (J. Žemaičio Karo mokyklos draugas – red. past.) žuvo lageryje 1942 metais. Žmonės žuvo, o nuotraukos pasiekė mus. Detektyvas.

– Laikas vis tolsta, ar dar tikėtės atradimų?

– Aš tikiu, jei bus kitas knygos leidimas, bus papildymų iš tarpukario Lietuvos. Iš partizanų laikų – nebūčiau toks užtikrintas.

Kad partizanų nuotraukų dar bus rasta, aš tikiu, bet kad su J. Žemaičiu, kad atsiras 1949 metų nuotraukos, kai pasirašė Deklaraciją... Nesakau, kad negali būti, bet...

– Būtų beveik, kaip rasti Vasario 16-osios Akta?

– Taip, čia jau būtų sensacija. Bijau, kad savo laiku šios nuotraukos nebūtų sunaikintos kaip nereikalingos. Neatpažino žmonės, kam reikalingos. Versijų gali būti visokių. Arba išliko, bet mes jų dar nesuradome.

– Kokios svarbiausios J. Žemaičio sąsajos su Šiauliais?

– 1939–1940 metais (pilnų metų nebus) Šiauliai buvo J. Žemaičio tarnybos vieta. Jis tarnauja artilerijos pulke. Yra Šiauliuose darytų nuotraukų su fotografu

antspaudais.

Į šį regioną jis grįžta jau būdamas Kęstučio apygardos vadu. 1948 metais su savo bendražygiais pradeda kurti bendrą partizanų vadovybę, vadovybės vieta – Šiaulių, Radviliškio regionas, Dukto miškai. Dukto miškai yra vietovė, į kurią pirmiausia ateina keli partizanai, o 1948 metų rudenį persikelia ir pats Jonas Žemaitis. Čia kuriama partizanų bendra vadovybė, čia, Minaičių kaime, pasirašoma Deklaracija. Taigi, jis grįžta į regioną, čia yra jo bunkeriai.

– Dar viena sąsaja su Šiauliais – jo sūnus Laimutis Žemaitis (1941–2008), sovietmečiu gyvenęs Liubavičiaus pavarde?

– Čia yra svarbiausia – sūnus ilgą laiką gyveno Šiauliuose. Dirbo gamykloje. Jis buvo kuklus žmogus, apie save nedaug pasakodavo.

Jį kviesdavo į saugumą, čia jo pasakojimas, aiškintis, ar niekas iš užsienio nebando su juo susisiekti. Nepaliko partizano sūnaus ramybėje. Man įstrigo, kad jam sovietmečiu kaip „dovana“ padovanojo serijos „Faktai kaltina“ knygą „Kruvinos žudikų pėdos“, joje yra tėvo tardymo protokolų fragmentai.

Netgi ta knyga istoriškai turėjo reikšmės – naudodami propagandai, siekdami kitų tikslų, dalį visuomenės informavo, kad 1949 metais buvo Laisvės Kovų Sąjūdis.

J. Žemaičio sūnaus kuklumą iliustruoja ir prisipažinimas vaizdinėje medžiagoje: „Mano atmintis neišsaugojo tėčio nei mamos“ (Elena Žemaitienė mirė 1946 metais – red. past.). Kitas galėtų fantazuoti, kad mane ant kelių laikė, o jis – ne, pasakė, kad neišsaugojo.

Jis negyveno tėvo nuopelnais, tėvo šlove. Tai yra pavyzdys kitiems žmonėms.

– Ar jums teko gyvai bendrauti su J. Žemaičio sūnumi?

– Ne, jis jau buvo pasiligojęs. Iš Šiaulių esu bendravęs su žmogumi, kuris asmeniškai matė J. Žemaitį, šiek tiek apie jį klausinėjau. Klausimas buvo palyginti mano ūgi ir J. Žemaičio, sakė, panašaus jūs ūgio. Tai buvo partizanas Viktoras Šniuolis ir tai buvo dieną po to, kai pastatytas J. Žemaičio paminklas Kaune.

Dr. Darius Juodis dėkojo šiauliečiams, dokumentais, nuotraukomis prisidėjusiems prie albumo.

Dariaus Juodžio sudarytą albumą „Partizanų Vytautas. Jono Žemaičio-Vytauto gyvenimo ir atminties vaizdai“ pernai išleido Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras bei Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija.

